

Mr. O.A.P. van der
Roest (red.)

Basisboek Recht

Dertiende druk

Noordhoff Uitgevers

Basisboek Recht

Onder redactie van:

Mr. O.A.P. van der Roest

Met bijdragen van:

Prof. mr. R. Barents

Mr. C.H.C. Overes

Mr. dr. W.G.M. Plessen m.m.v. mr. P.M.M. Massuger

Mr. I. de Waal-van Wessem

Dertiende druk

Noordhoff Uitgevers Groningen/Houten

Ontwerp omslag: G2K Groningen/Amsterdam

Eventuele op- en aanmerkingen over deze of andere uitgaven kunt u richten aan:
Noordhoff Uitgevers bv, Afdeling Hoger Onderwijs, Antwoordnummer 13, 9700 VB
Groningen, e-mail: info@noordhoff.nl

Aan de totstandkoming van deze uitgave is de uiterste zorg besteed. Voor informatie die desondanks onvolledig of onjuist is opgenomen, aanvaarden auteur(s), redactie en uitgever geen aansprakelijkheid. Voor eventuele verbeteringen van de opgenomen gegevens houden zij zich aanbevolen.

0 / 13

Deze uitgave is gedrukt op FSC-papier.

© 2013 Noordhoff Uitgevers bv Groningen/Houten, The Netherlands.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Reprorecht (postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

ISBN (ebook) 978 90 01 84277 2

ISBN 978 90 01 81550 9

NUR 820

Woord vooraf

Dit boek maakt studenten van hogescholen vertrouwd met het systeem en de beginselen van enkele belangrijke onderdelen van het Nederlands recht. Gestreefd is naar een goede afstemming tussen enerzijds de theorie en anderzijds de praktijk. Daartoe zijn in de stof veel voorbeelden en rechterlijke uitspraken opgenomen.

Gelet op het inleidende karakter van het boek zijn veel juridische nuances weggelaten, zonder dat de essentie van de besproken leerstukken ons inziens in gevaar is gekomen.

De nadruk in deze herziening ligt op het actualiseren van de tekst. De kopij van deze druk van het boek is afgesloten op 1 oktober 2012, derhalve juist na de verkiezingen. De beleidsvoornemens van een (mogelijk) nieuw kabinet zijn dus nog niet in het boek verwerkt. Op het moment van afsluiten van deze druk worden onder andere plannen verwacht voor een andere vormgeving van het ontslagrecht en de WW (deel 8 van dit boek).

Net als in de vorige druk is de leerstof ook nu weer verdeeld in negen delen: inleiding in het recht, privaatrecht, burgerlijk procesrecht, ondernemingsrecht, staatsrecht, bestuursrecht, strafrecht, arbeidsrecht en recht van de Europese Unie. Elk deel bestaat uit meerdere hoofdstukken.

Wij hopen ook ditmaal van de gebruikers opmerkingen te ontvangen over onderdelen die onduidelijk zijn.

O.A.P. van der Roest
Epe, januari 2013

Inhoud

Inleiding 15

Deel 1

Inleiding in het recht 19

Mr. O.A.P. van der Roest

1 Kennismaking met het recht 20

- 1.1 Mens en recht 20
- 1.2 Organisatie rechterlijke macht 22
- 1.3 Sancties op het niet-naleven van rechtsregels 24

2 Indeling van het objectieve recht 26

- 2.1 Onderscheid privaatrecht – publiekrecht 26
- 2.2 Onderscheid materieel recht – formeel recht 29

3 Wat wordt verstaan onder recht? 32

- 3.1 Objectief en subjectief recht 32
- 3.2 (Semi)dwingend en aanvullend recht 34

4 Rechtsbronnen 37

- 4.1 Wet 37
- 4.2 Gewoonterecht 39
- 4.3 Jurisprudentie 40
- 4.4 Verdragen 48

Noten bij deel 1 49

Kernbegrippenlijst 50

Deel 2

Privaatrecht 55

Mr. I. de Waal-van Wessem

5 Inleiding privaatrecht 57

- 5.1 Materieel en formeel privaatrecht 57
- 5.2 Structuur en systematiek van het Burgerlijk Wetboek 58

6 Rechtshandeling 63

- 6.1 Begrip rechtshandeling 63
- 6.2 Eenzijdige en meerzijdige rechtshandelingen 66
- 6.3 Moment waarop de rechtshandeling werking heeft 68
- 6.4 Ongeldigheid van rechtshandelingen 69
- 6.5 Gronden voor ongeldigheid van rechtshandelingen 71

7 Overeenkomsten 92

- 7.1 Wijze waarop een overeenkomst tot stand komt 93
- 7.2 Moment van totstandkoming van de overeenkomst 100
- 7.3 Algemene voorwaarden 102
- 7.4 Overeenkomst: onderscheidingen 107
- 7.5 Overeenkomst als bron van verbintenissen 110
- 7.6 Inhoud van de overeenkomst 111

8 Nakoming, tekortkoming in de nakoming en de gevolgen daarvan 117

- 8.1 Nakoming 118
- 8.2 Tekortkoming in de nakoming 120
- 8.3 Toerekenbare tekortkoming in de nakoming 120
- 8.4 Niet-toerekenbare tekortkoming in de nakoming 121
- 8.5 Vorderen van nakoming 127
- 8.6 Vorderen van schadevergoeding 127
- 8.7 Vorderen van ontbinding 145
- 8.8 Overzicht van gevolgen van tekortkoming in de nakoming 148
- 8.9 Elektronisch contracteren 149

9 Verbintenissen uit de wet 153

- 9.1 Begrip verbintenis uit de wet 153
- 9.2 Onrechtmatige daad 154
- 9.3 Aansprakelijkheid voor personen en zaken 165
- 9.4 Productenaansprakelijkheid 177
- 9.5 Rechtmatige daden 183

10 Goederenrecht 189

- 10.1 Enige belangrijke begrippen 190
- 10.2 Kenmerken van absolute goederenrechtelijke rechten en relatieve rechten 198
- 10.3 Eigendomsrecht 204
- 10.4 Verkrijging van goederen 206
- 10.5 Bijzondere wijzen van eigendomsverkrijging 208
- 10.6 Verlies van goederen 213
- 10.7 Overdracht (algemeen) 213
- 10.8 Overdracht van registergoederen 217
- 10.9 Overdracht van roerende zaken (niet-registergoederen) 217
- 10.10 Overdracht van vorderingen op naam 223
- 10.11 Overdracht (en vestiging) van beperkte (zekerheids)rechten 224

- 10.12 Derdenbescherming 229
- 10.13 Verhaalsrecht 238
- 10.14 Fasen en problemen in het contracten- en goederenrecht 244

11 Koop en ruil 247

- 11.1 Wettelijke regeling 248
- 11.2 Consumentenbescherming bij koop 249
- 11.3 Verplichtingen van de verkoper 257
- 11.4 Niet-nakoming door de verkoper 260
- 11.5 Verplichtingen van en niet-nakoming door de (consument)koper 265

Noten bij deel 2 266

Kernbegrippenlijst 271

Deel 3

Burgerlijk procesrecht 279

Mr. O.A.P. van der Roest

12 Achtergronden bij het burgerlijk procesrecht 281

- 12.1 Enkele algemene bepalingen in de rechtspraak 281
- 12.2 Rechtsvinding en rechtsvorming 282

13 Gewone rechtspraak 285

- 13.1 Opbouw van de rechterlijke macht 285
- 13.2 Competentieregels van de burgerlijke rechter in eerste aanleg 288
- 13.3 Rechtsmiddelen in burgerlijke geschillen 290
- 13.4 Alternatieve geschillenbeslechting: mediation 293

14 Beginselen en procedures in het burgerlijk procesrecht 295

- 14.1 Enkele beginselen van het burgerlijk procesrecht 295
- 14.2 Procedures 297

Noten bij deel 3 305

Bijlage 1 Modeldagvaarding rechtbank, sector privaatrecht 306

Bijlage 2 Model verzoekschrift 308

Kernbegrippenlijst 309

Deel 4

Ondernemingsrecht 313

Mr. C.H.C. Overes

15 Onderneming en ondernemingsvorm 315

- 15.1 Begrip onderneming 315
- 15.2 Ondernemingsvorm 316
- 15.3 Wat is ondernemingsrecht? 318

16 Eenmanszaak en contractuele vennootschappen 319

- 16.1 Eenmanszaak 319
- 16.2 Maatschap 320
- 16.3 Vennootschap onder firma en commanditaire vennootschap 324
- 16.4 Toetreding en uittreding van vennoten en einde van de vennootschap 327

17 Rechtspersonen in Boek 2 BW 329

- 17.1 Begrip rechtspersoon 329
- 17.2 Rechtspersonen (andere dan een nv en bv) die een onderneming in stand houden 332
- 17.3 Nv en bv 334
- 17.4 Algemene vergadering 339
- 17.5 Bestuur en toezicht op het bestuur 343
- 17.6 Structuurregeling 349
- 17.7 Jaarrekening 353
- 17.8 Aandelen 354
- 17.9 Kapitaalbescherming 358
- 17.10 Ontbinding van de nv en bv 360

18 Concern 361

- 18.1 Dochtermaatschappij 361
- 18.2 Groep en groepsmaatschappij 363
- 18.3 Deelneming 363

19 Belangrijke wettelijke regelingen 365

- 19.1 Geschillenregeling en recht van enquête 365
- 19.2 Fusie en splitsing 368
- 19.3 Uitkoopregeling 372
- 19.4 Wet op de ondernemingsraden 373

Kernbegrippenlijst 376

Deel 5

Staatsrecht 381

Mr. O.A.P. van der Roest

20 Kenmerken van de staat 382

- 20.1 Machtsfunctie en juridische functie van de staat 382
- 20.2 Staatsrechtelijke beginselen 383
- 20.3 Organen van de staat 386
- 20.4 Verhouding tussen regering en parlement 393

21 Constitutie en Grondwet 395

- 21.1 Geschreven staatsrecht 395
- 21.2 Jurisprudentie 396
- 21.3 Ongeschreven staatsrecht 397

- 21.4 Rangorde van regelingen 397
- 21.5 Toetsingsverbod 399
- 21.6 Grondwetswijziging 400

22 Regelgeving en regelgever 401

- 22.1 Begrippen wet en beschikking 401
- 22.2 Algemene maatregel van bestuur en ministeriële regeling 403
- 22.3 Regelgevende bevoegdheid 404
- 22.4 Beleidsregels 406
- 22.5 Totstandkoming van een wet 408

23 Decentralisatie in Nederland 411

- 23.1 Deconcentratie 411
- 23.2 Decentralisatie 412
- 23.3 Verordenende bevoegdheid van decentrale overheden 413

24 Grondrechten 415

- 24.1 Klassieke grondrechten 415
- 24.2 Sociale grondrechten 416

Noten bij deel 5 416

Kernbegrippenlijst 418

Deel 6

Bestuursrecht 421

Mr. O.A.P. van der Roest

25 Wat is bestuursrecht? 423

- 25.1 Overheidsbestuur 423
- 25.2 Algemeen bestuursrecht 425
- 25.3 Bijzonder bestuursrecht 427

26 Bevoegdheid tot besturen 429

- 26.1 Legaliteitsbeginsel 429
- 26.2 Attributie 430
- 26.3 Delegatie 430
- 26.4 Mandaat 432
- 26.5 Onbevoegd bestuursorgaan 433

27 Besluit en beschikking 435

- 27.1 Besluit 435
- 27.2 Beschikking 441
- 27.3 Systeem van de Algemene wet bestuursrecht 448

28 Rechtsbescherming tegen overheidshandelen 450

- 28.1 Bestuurlijke voorprocedure (administratief bezwaar en beroep) 450
- 28.2 Bestuursrechtspraak 454
- 28.3 Toetsingsgronden 458

29 Algemene beginselen van behoorlijk bestuur 459

- 29.1 Gecodificeerde beginselen van behoorlijk bestuur 459
- 29.2 Niet-gecodeerde beginselen van behoorlijk bestuur 465

30 Uitspraak van de bestuursrechter 469

- 30.1 Onbevoegdverklaring van de rechtbank 469
- 30.2 Niet-ontvankelijkverklaring van het beroep 470
- 30.3 Ongegrondverklaring van het beroep 471
- 30.4 Gegrondverklaring van het beroep 471

31 Enkele beginselen van het bestuursprocesrecht 472

- 31.1 Actieve rechter 472
- 31.2 Niet-verplichte procesvertegenwoordiging 473
- 31.3 Vermoeden van rechtmatigheid 473
- 31.4 Horen van partijen 473

Noten bij deel 6 474

Kernbegrippenlijst 476

Deel 7

Strafrecht 481

Mr. O.A.P. van der Roest

32 Inleiding in het straf(proces)recht 482

- 32.1 Materieel strafrecht 482
- 32.2 Formeel strafrecht 485

33 Fasen in het strafproces 488

- 33.1 Opsporingsonderzoek 488
- 33.2 Gerechtelijk vooronderzoek 494
- 33.3 Onderzoek ter terechtzitting 495
- 33.4 Formele vragen 496
- 33.5 Materiële vragen 501
- 33.6 Bijstand van een raadsman 513

34 Uitbreiding van de strafbaarheid 514

- 34.1 Daders en strafbare deelnemers 514
- 34.2 Doen plegen 515
- 34.3 Medeplegen 516
- 34.4 Uitlokken 517
- 34.5 Medeplichtigheid 518

Noten bij deel 7 519
Kernbegrippenlijst 520

Deel 8

Arbeidsrecht 523

Mr. dr. W.G.M. Plessen m.m.v. mr. P.M.M. Massuger

35 Kennismaking met arbeidsrecht 525

- 35.1 Bronnen van het arbeidsrecht 525
- 35.2 Dwingendheid van het recht 527

36 Op zoek naar werk 529

- 36.1 Vrijheid van arbeidskeuze en volledige werkgelegenheid 529
- 36.2 Arbeidsvoorziening 530
- 36.3 Discriminatieverbod 531

37 Individuele en collectieve arbeidsovereenkomsten 533

- 37.1 Diverse overeenkomsten die betrekking hebben op arbeid 533
- 37.2 Individuele arbeidsovereenkomst 534
- 37.3 Collectieve arbeidsovereenkomst 537
- 37.4 Vakbonden, werkgevers en overleg 540

38 Loon naar werken 543

- 38.1 Loon en loondoorbetaling 543
- 38.2 Minimumafroep 546

39 Arbeidstijden, verlof en arbeidsomstandigheden 547

- 39.1 Arbeidstijden 548
- 39.2 Verlof 548
- 39.3 Arbeidsomstandigheden 551

40 Goede werkgever en goede werknemer 553

- 40.1 Goed werkgeverschap 553
- 40.2 Goed werknemerschap 554
- 40.3 Bijzondere verplichtingen van de werknemer 555
- 40.4 Overgang van een onderneming 556

41 Arbeidsgeschillen 557

- 41.1 Sancties 557
- 41.2 Geschillenbeslechting 558

42 Ontslagrecht 560

- 42.1 Einde van de arbeidsovereenkomst van rechtswege 562
- 42.2 Beëindiging door beide partijen 565

- 42.3 Opzegging door een van de partijen [565](#)
- 42.4 Ontbinding van de arbeidsovereenkomst door de rechter [577](#)
- 42.5 Overzicht van ontslag en enkele bijzonderheden [578](#)
- 42.6 Werkloosheid [580](#)

43 Staken is geen werk [586](#)

- 43.1 Korte geschiedenis [586](#)
- 43.2 Spelregels voor staken [587](#)
- 43.3 Staken: geen loon [588](#)
- 43.4 'Politieke' stakingen [588](#)
- 43.5 Aan staken verwante actievormen [589](#)
- 43.6 Ambtenarenstaking [589](#)

44 Medezeggenschap [590](#)

- 44.1 Instelling ondernemingsraad [590](#)
- 44.2 Bevoegdheden van de ondernemingsraad [592](#)

45 Internationale aspecten van het arbeidsrecht [595](#)

- 45.1 Internationale organisaties [595](#)
- 45.2 Rechtskracht van internationale normen op arbeidsrechtelijk vlak [598](#)
- 45.3 Toezicht op de naleving van internationale normen [598](#)
- 45.4 Internationale verbanden van werkgevers en werknemers [599](#)

[Kernbegrippenlijst 601](#)

Deel 9

Recht van de Europese Unie [605](#)

Prof. mr. R. Barents

46 Basisbegrippen van de Europese Unie [607](#)

- 46.1 Structuur van de Europese Unie [607](#)
- 46.2 Wat is het recht van de Europese Unie? [609](#)

47 Organisatie en bestuur van de Europese Unie [611](#)

- 47.1 Europese Raad [611](#)
- 47.2 Raad van Ministers [612](#)
- 47.3 Europese Commissie [612](#)
- 47.4 Europees Parlement [613](#)
- 47.5 Hof van Justitie [614](#)

48 Beleid van de Europese Unie [616](#)

- 48.1 Bevoegdheden en bevoegdheidsverdeling [616](#)
- 48.2 Besluitvormingsprocedures [617](#)

49 Besluiten en bestuur 619

- 49.1 Typen besluiten 619
- 49.2 Bestuur in de Europese Unie 620
- 49.3 Begroting van de Europese Unie 621

50 Interne markt 622

- 50.1 Grote economische ruimte 622
- 50.2 Afschaffen van de binnengrenzen 623
- 50.3 Verbodsbepalingen en bevoegdheden harmonisatie 624

51 Vier vrijheden 627

- 51.1 Vrij goederenverkeer 627
- 51.2 Vrij personenverkeer 630
- 51.3 Vrij dienstenverkeer 633
- 51.4 Vrij verkeer van kapitaal 634

52 Concurrentieregels voor ondernemingen 635

- 52.1 Inhoud van de concurrentieregels 635
- 52.2 Toezicht 640
- 52.3 Fusiecontrole 642

53 Steunmaatregelen 643

- 53.1 Wat zijn steunmaatregelen? 643
- 53.2 Regels 643

54 Economische en monetaire unie 645

- 54.1 Economische unie 645
- 54.2 Monetaire unie 646
- 54.3 Euro 647

55 Buitenlandse handelspolitiek 648

- 55.1 Douane-unie 648
- 55.2 Conventionele en autonome handelspolitiek 648

Kernbegrippenlijst 650

Lijst van afkortingen 651

Register 655

Inleiding

In *Basisboek Recht* worden de belangrijkste onderwerpen van het recht behandeld. De leerstof is verdeeld in negen delen: inleiding in het recht, privaatrecht, burgerlijk procesrecht, ondernemingsrecht, staatsrecht, bestuursrecht, strafrecht, arbeidsrecht en recht van de Europese Unie. Elk deel omvat meerdere hoofdstukken. De volgende figuur geeft een overzicht van de rechtsgebieden.

Bij de bestudering van de stof moet u wetteksten raadplegen. Het is niet de bedoeling dat u de wetsartikelen uit het hoofd gaat leren. Dat zou, zo niet onmogelijk, in ieder geval vermoeiend en zinloos zijn. Wel moet u enige handigheid in het gebruik van de wetteksten krijgen. Het verdient aanbeveling niet alleen de genoemde wetsartikelen op te zoeken en te lezen, maar tevens de indeling van de wettekst te bekijken. Zo voorkomt u dat u als 'wandelende wettekst' door het leven moet gaan, terwijl op het tentamen zonder veel moeite de wettekst op de juiste wijze geraadpleegd kan worden.

In elk deel staan 'tussenvragen' die u helpen de aangeboden leerstof te bestuderen. Tijdens de colleges kunnen deze vragen onderwerp van behandeling zijn. Bij de vraagstelling is ervan uitgegaan dat ook een beginnend student aan de hogeschool kritisch de aan de orde gestelde rechtsvragen kan aanwijzen en beoordelen.

Ook is er een website www.basisboekrecht.noordhoff.nl. Op deze site staan meerkeuzevragen. Door de site te gebruiken na bestudering van een gedeelte van het boek, kunt u toetsen of de studieactiviteit tot het beoogde resultaat heeft geleid. Bij een foutief antwoord wordt aangegeven waarom de gemaakte keuze niet goed is. Op deze site is ook de docentenhandleiding te vinden. In deze handleiding staan de antwoorden op de tussenvragen. Naast de docentenhandleiding vindt u op de site ook artikelen en links.

Omdat de opzet van dit boek de zelfstudie van de student bevordert, heeft de docent tijdens de colleges meer de gelegenheid om bijvoorbeeld de aangeboden stof op onderdelen met praktische voorbeelden verder toe te lichten en/of eventueel uit te breiden c.q. te verdiepen. Verder kan het boek als hulpmiddel worden gebruikt in het probleemgestuurd onderwijs.

DEEL 1

Inleiding in het recht

- 1 Kennismaking met het recht 20**
- 2 Indeling van het objectieve recht 26**
- 3 Wat wordt verstaan onder recht? 32**
- 4 Rechtsbronnen 37**

Dit deel geeft een algemeen inzicht in de rol die het recht in onze Nederlandse samenleving heeft. Na een algemene kennismaking met het recht wordt de indeling van het geldend (objectieve) recht in privaatrecht/publiekrecht en materieel recht/formeel recht besproken. Vervolgens wordt een korte uitleg gegeven van enkele betekenissen van het woord 'recht'. Ten slotte komen de rechtsbronnen aan de orde: de vindplaatsen van het recht. Bij de bespreking van de jurisprudentie als rechtsbron wordt kort ingegaan op de technieken om rechtsregels uit te leggen.

1 Kennismaking met het recht

- 1.1 Mens en recht
- 1.2 Organisatie rechterlijke macht
- 1.3 Sancties op het niet-naleven van rechtsregels

In dit hoofdstuk wordt een algemeen inzicht gegeven in de rol die het recht in onze Nederlandse samenleving heeft. Het recht regelt veel verhoudingen tussen de mensen onderling, en tussen de mensen en de overheid. Bij onoverkomelijke problemen kunnen partijen naar de rechter stappen. In de Grondwet en de Wet op de rechterlijke organisatie staat hoe de rechterlijke macht georganiseerd is. Het recht stelt veelal sancties op het niet-naleven van rechtsregels.

1.1 Mens en recht

De mens is gelijktijdig deelnemer aan verschillende maatschappelijke verbanden. Hij is bijvoorbeeld werkzaam in een onderneming en tegelijk inwoner van de Staat der Nederlanden. Al dan niet gewenst komt hij hierdoor in contact met zijn medemens. Mensen zullen in principe de wil hebben om met elkaar in harmonie te leven ... maar een samenleving zonder spanning en strijd is een utopie. Ieder mens heeft belangen die hij probeert te realiseren. In de praktijk blijkt maar al te vaak dat hij daarbij in botsing komt met belangen van een ander. *Belangentegenstelling* is veelal de basis van al dan niet omvangrijke juridische problemen.

Belangen-
tegenstelling

Voorbeeld

Oscar heeft in het dorp Sexbierum een verliesgevend café. Om een dreigend faillissement te voorkomen besluit hij op de zaterdagdiscoavonden te organiseren. Tot vreugde van Oscar wordt dit een groot commercieel succes. De omwonenden zijn minder enthousiast. Met name zijn buurman Roderick heeft veel last van het lawaai. De kinderen kunnen niet slapen en zijn hond Loebas is een zenuwinzinking nabij. Om verder nog maar te zwijgen van alle onsmakelijkheden die Roderick 's morgens op de deurmat vindt.

Bij herhaling heeft Roderick bij Oscar en de gemeente geklaagd. Gemeenteambtenaar Wim heeft begrip voor de klachten. Wim erkent dat Oscar niet beschikt over

de benodigde vergunningen op grond van de Algemene Plaatselijke Verordening. De gemeente is inmiddels met Oscar in onderhandeling over het aanbrengen van isolatievoorzieningen in het café. Het aanbrengen van deze voorzieningen kost veel geld en tijd. De gemeente wil nog niet overgaan tot sluiting van het café omdat wat Oscar doet in zijn café, ook goed is voor het dorp. De ambtenaar vraagt aan Roderick nog een korte tijd begrip te hebben voor de muzikale escapades van Oscar. Op een zaterdagavond is het begrip van Roderick tot het nulpunt gedaald. Roderick grijpt een omvangrijk boek, dringt het café binnen en slaat met het boek tegen het gezicht van Oscar. Door de klap is Oscars bril kapot en mist hij twee voortanden.

In voorgaand voorbeeld van spanning en strijd wil Roderick het probleem oplossen via eigenrichting. *Eigenrichting* wil zeggen: in een geschil je gelijk halen door zelf geweld te gebruiken. Het 'recht van de (economisch) sterkste' geldt dan.

Als iedereen zelf zijn problemen met een ander via geweld wil oplossen, wordt het binnen de kortst mogelijke tijd een complete chaos. In het voorbeeld gaat Roderick zijn buurman Oscar met een boek te lijf. Je moet er niet aan denken dat Roderick de volgende keer zijn probleem met een ander wil oplossen met behulp van een vuurwapen.

Dit is de reden dat in het algemeen eigenrichting niet geoorloofd is. In beginsel mag alleen de overheid (denk bijvoorbeeld aan politie en leger) het recht met behulp van geweld handhaven. De overheid heeft het zogenoemde monopolie van de rechtshandhaving met behulp van dwangmiddelen, zoals het opleggen van een geldboete of gevangenisstraf.

Ook in het voorbeeld mag het probleem niet via eigenrichting worden opgelost. Roderick zal desnoods een beroep moeten doen op de rechter, indien het conflict niet onderling (in der minne) kan worden opgelost.

Het Gerechtshof Amsterdam heeft in zijn arrest LJN: AL1853, 23-000590-01 van 22 mei 2003 in een strafzaak over eigenrichting het volgende overwogen:

'(...) Verdachte en zijn mededaders hebben zich schuldig gemaakt aan de meest ernstige vorm van eigenrichting. Immers hebben zij op gewelddadige wijze het leven genomen van iemand die zij verantwoordelijk hielden voor het overlijden van een familielid van (één van) hen. Ze hebben daartoe welbewust een klopjacht ingezet op het slachtoffer, waarbij zij geen enkel middel hebben geschuwd en personen, van wie zij meenden dat deze bekend waren met de verblijfplaats van het slachtoffer door het dreigend tonen van een vuurwapen en/of het beschikbaar stellen van harddrugs hebben geïntimideerd en/of bewogen terzake informatie te verstrekken. Nadat zij de verblijfplaats van het slachtoffer hadden ontdekt, is verdachte de desbetreffende woning binnengeklommen en heeft vervolgens aan de anderen de toegang verschaft tot die woning waar het slachtoffer zich bevond. Dat het slachtoffer zich zeer angstig en wanhopig heeft gevoeld blijkt evident uit het telefoongesprek dat hij de laatste minuten voor zijn dood heeft gevoerd met de centralist van het alarmnummer 112. Voorts hebben verdachte en één of meer van zijn mededaders met een vuurwapen op het slachtoffer geschoten, als gevolg waarvan het slachtoffer is overleden. Dit afschuwwekkende feit heeft een grote schok en onherstelbaar verdriet teweeggebracht bij de nabestaanden van het slachtoffer. Bovendien is door dit handelen de rechtsorde ernstig geschokt.

Het hof heeft ten nadele van verdachte rekening gehouden met een de verdachte betreffend uittreksel uit het Justitieel Documentatieregister van 15 oktober 2002, waaruit blijkt dat verdachte reeds eerder is veroordeeld tot een onvoorwaardelijke gevangenisstraf van aanzienlijke duur wegens het plegen van een poging tot doodslag. Op grond van het voorgaande acht het hof een gevangenisstraf van een aanzienlijke duur passend en geboden. (...)

Toch is het in het Nederlandse recht denkbaar dat een burger bij hoge uitzondering zijn probleem via eigenrichting rechtens geoorloofd mag oplossen. Dat is het geval als de wet uitdrukkelijk in een specifieke situatie de bevoegdheid tot eigenrichting aan de burger geeft. Een klassiek voorbeeld van geoorloofde eigenrichting is art. 5:44 van het Burgerlijk Wetboek.

Voorbeeld

Als de beplanting van de buurman over iemands erf heen hangt, mag deze – zonder tussenkomst van de rechter – de op zijn erf overhangende takken afzagen als de buurman de aanmaning om dat zelf te doen naast zich heeft neergelegd. Rechtens mag hij de takken afzagen op grond van art. 5:44 Burgerlijk Wetboek. Of dit ook werkelijk verstandig is, valt moeilijk te zeggen. Eén blik op het postuur van de burens is soms al genoeg.

De rechter in de Sector kanton van de Rechtbank Leeuwarden oordeelde in zijn vonnis LJN: AZ8406, 203610 \ CV EXPL 06-5254 van 13 februari 2007 over het afzagen van overhangende takken als volgt:

‘(...) Overhangende takken zijn blijkens het bepaalde in artikel 5:44 BW telkens verboden.

Het voorgaande impliceert dat Achtkarspelen niet gevolgd kan worden in haar standpunt. Gelet op het bepaalde in artikel 5:44 BW is Achtkarspelen gehouden de overhangende takken te verwijderen. In deze zaak staat voldoende vast dat Achtkarspelen (ook na aanmaning) niet bereid is gebleken de overhangende takken te verwijderen, zodat eiser gerechtigd was eigenrichting toe te passen en de onderhavige twee takken zelf te verwijderen. Nu niet voldoende gemotiveerd gesteld of gebleken is dat eiser het verwijderen van de twee takken op onrechtmatige en schade veroorzakende wijze heeft gedaan, is hij niet schadelijkt jegens Achtkarspelen. De vordering tot schadevergoeding moet daarom worden afgewezen. (...)’

Om onrechtmatige eigenrichting te voorkomen kunnen partijen die een probleem hebben waar zij niet (meer) uit komen, dit veelal voorleggen aan de rechter.

1.2 Organisatie rechterlijke macht

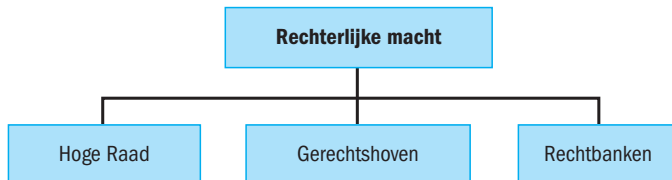
In Nederland zijn er lagere rechters en hogere rechters. Deze rechters hebben een eigen terrein waarop zij rechtspreken. De rechters zijn lid van de zittende magistratuur; we spreken van *zittende magistratuur*, omdat de rechters (rechterlijke ambtenaren) in de rechtszaal blijven zitten als zij aan het woord zijn.

Zittende
magistratuur

Hoe de rechterlijke macht georganiseerd is, is te lezen in de Grondwet en de Wet op de rechterlijke organisatie (Wet RO). De organisatie van de rechterlijke macht ziet er, aldus art. 2 Wet RO, als volgt uit (figuur 1.1).

FIGUUR 1.1 Organisatie rechterlijke macht

Een juridisch probleem wordt eerst door een lagere rechter in een van de negentien rechtbanken bekeken en beoordeeld. De rechtbank is het eerste gerecht. De rechtbank kent meervoudige kamers met drie rechtsprekende rechters, en enkelvoudige kamers met één rechtsprekende rechter. Voorbeelden van alleensprekende rechters zijn de kantonrechter en de politierechter.

Rechtbank

Als een van de partijen het niet eens is met de uitspraak (dit noemen we een *vonnis*) van de rechter in een rechtbank, kan hij de zaak aan een hogere rechter voorleggen; hij kan dan in hoger beroep gaan bij een van de vijf gerechtshoven. De rechters bij een gerechtshof (ook wel kort aangeduid als het hof) noemen we raadsheren, ongeacht of deze rechters nu man of vrouw zijn. In de regel spreekt het gerechtshof recht in een meervoudige kamer, dus rechtspraak door drie raadsheren. Eenvoudige zaken worden echter door één raadsheer behandeld.

Gerechtshof

Als een van de partijen het niet eens is met de uitspraak van het gerechtshof (dit noemen we een *arrest*), dan is het onder bepaalde voorwaarden mogelijk om het geschil voor te leggen aan het hoogste rechtscollege in Nederland, de Hoge Raad; dit heet *in cassatie gaan*. Ook een rechter in de Hoge Raad noemen we raadsheer. De Hoge Raad spreekt recht met vijf raadsheren. De uitspraak van de Hoge Raad heet, net zoals de uitspraak van het gerechtshof, een *arrest*.

Hoge Raad

In cassatie gaan bij de Hoge Raad is iets anders dan in hoger beroep gaan bij het gerechtshof. In hoger beroep kijkt de rechter nog een keer of de rechter in de rechtbank alle feiten goed heeft beoordeeld, of er voldoende bewijs is en of het recht juist is toegepast. De uitspraak van het gerechtshof komt in de plaats van het vonnis van de rechtbank. In cassatie wordt door de Hoge Raad niet opnieuw gekeken of de feiten wel kloppen, hij kijkt alleen of de lagere rechter het recht juist heeft toegepast. Als de Hoge Raad oordeelt dat het recht niet goed is toegepast, wordt de zaak terugverwezen naar een lagere rechter, die opnieuw uitspraak moet doen. Het zal duidelijk zijn dat de lagere rechter het oordeel van de Hoge Raad in acht moet nemen.

Dit onderwerp, het burgerlijk procesrecht, wordt in deel 3 verder besproken.

1.3 Sancties op het niet-naleven van rechtsregels

Het recht stelt zich ten doel de samenleving rechtvaardig, vreedzaam en efficiënt te ordenen. Daartoe stelt het recht veelal een sanctie op het niet-naleven van een rechtsregel. Een *sanctie* is een middel om naleving van bijvoorbeeld een voorschrift af te dwingen, of als straf voor een overtreding.

Sanctie

Voorbeelden

Nancy maakt er een gewoonte van om schilderijen te kopen zonder daarvoor te betalen. Dit wordt ook wel flessentrekkerij genoemd. Nancy maakt zich hierdoor schuldig aan een strafbaar feit dat geregeld is in art. 326a Wetboek van Strafrecht. In dit artikel staat dat iemand die zich schuldig maakt aan flessentrekkerij, gestraft kan worden met gevangenisstraf van ten hoogste vier jaren of een geldboete van de vijfde categorie. Dit laatste betekent dat aan Nancy een geldboete kan worden opgelegd van ten hoogste €78.000 (zie art. 23 lid 4 Wetboek van Strafrecht).

Tinus nodigt zijn vriend Bram met diens vriendin Karin uit om een nachtje bij hem te komen logeren. Bram en Karin nemen de uitnodiging aan. Om de logeerpartij tot een succes te maken, besluit Tinus de logeerkamer met balkon nog snel even een verfbeurt te geven. Om het verven gemakkelijker te maken haalt Tinus de balkonleuning uit de daarvoor bestemde ankers. Het verven gaat snel, maar ... op het moment dat hij de balkonleuning vast wil zetten, arriveren zijn twee gasten. Tinus vergeet dat de balkonleuning nog niet is verankerd. Na een genoeglijke avond gaan Bram en Karin diep in de nacht naar hun logeerkamer. Alvorens het bed in te stappen gaan de twee gasten nog even een frisse neus halen op het balkon. Bram bemerkt te laat dat de balkonleuning niet verankerd is; door het gewicht van Bram schuift de balkonleuning van het balkon. Hij verliest zijn evenwicht en valt van het balkon. Bram moet zich onder behandeling laten stellen van een huisarts. Tinus heeft ten onrechte zijn gasten niet gewaarschuwd dat de balkonleuning loszat. Dit is in strijd met hetgeen volgens ongeschreven recht in het maatschappelijk verkeer betamelijk is. Of anders gezegd: Tinus heeft dermate onzorgvuldig jegens zijn gasten gehandeld dat er sprake is van een onrechtmatige daad. Het leerstuk van de onrechtmatige daad is geregeld in art. 6:162 Burgerlijk Wetboek (BW). De sanctie die in dit geval is gesteld, is de plicht van Tinus om de schade te vergoeden (zie art. 6:162 lid 1 BW).

Indien Tinus de schade niet uit zichzelf wil voldoen, zal door middel van een procedure de rechter eraan te pas moeten komen om hem te veroordelen tot het betalen van de schadevergoeding.

Het college van burgemeester en wethouders kan een last onder dwangsom opleggen. Een *last onder dwangsom* wil zeggen dat de overtreder voor bijvoorbeeld elke dag dat hij de overtreding niet ongedaan maakt, een geldbedrag moet betalen. Dit is geregeld in art. 5:32 Algemene wet bestuursrecht.

Last onder dwangsom

Voorbeeld

De eigenaar van cafetaria Jan Patat heeft een oude afzuiginstallatie, die niet aan de milieueisen voldoet. Omwonenden klagen over stankhinder. Het college van burgemeester en wethouders schrijft een brief aan de eigenaar van de cafetaria en draagt hem op de afzuiginstallatie te vervangen. De eigenaar weigert de installatie te vervangen. Het college van burgemeester en wethouders kan hem een last onder dwangsom opleggen, van bijvoorbeeld €1.000 voor iedere dag dat hij de oude afzuiginstallatie gebruikt.

Als de aangesproken partij het niet eens is met het besluit van het college van burgemeester en wethouders, kan hij zijn grieven aan een rechter voorleggen.

Het is duidelijk dat als op een rechtsregel geen sanctie is gesteld, enkele burgers wellicht minder enthousiast zijn om zich te houden aan een dergelijke regel. Als er geen sanctie verbonden is aan het niet-betalen van de inkomstenbelasting aan de Staat der Nederlanden, is de verleiding wellicht te groot om te besluiten het betalen van belasting eens een jaartje over te slaan.

Maar toch staat er niet altijd een sanctie op het niet-naleven van een rechtsregel. Géén juridische sanctie is bijvoorbeeld verbonden aan art. 1:249 BW:

'De minderjarige dient rekening te houden met de aan de ouder of voogd in het kader van de uitoefening van het gezag toekomstige bevoegdheden, alsmede met de belangen van de overige leden van het gezin waarvan hij deel uitmaakt.'

Toch is hier wel degelijk sprake van een rechtsregel. Af en toe geeft mijn zoon een voedingsbodem voor de gedachte dat art. 1:249 BW een 'dode' letter is. Maar toch ... ook dit artikel bevat een rechtsregel.